

Adatok Majk (Észak-Vértes) magasabbrendű rák (Crustacea: Amphipoda et Isopoda et Decapoda) faunájához

KONTSCHÁN JENŐ

ABSTRACT: [Data of crustacean fauna (Crustacea: Amphipoda et Isopoda et Decapoda) of Majk (North-Vértes Mts.) Seventeen crustacean species (1 Decapoda, 3 Amphipoda and 13 Isopoda) were collected in Majk (North-Vértes Mts). Six species live in the alder forest, six species in the oak forest and six species in the synantrop habitat. 3 species can be found in the lakes and 4 in the streams.

Bevezetés, célkitűzés

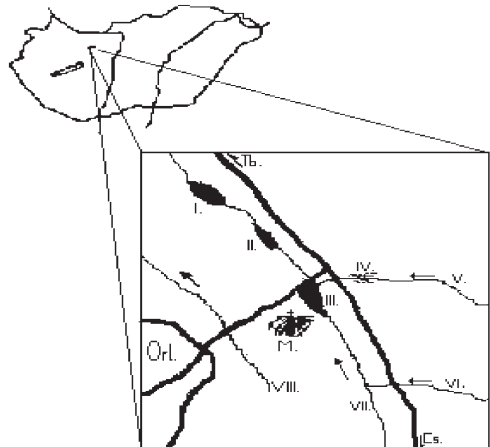
A Vértes északi lábainál elterülő Majk faunája kevésbé ismert. Adataink vannak a növény-tani viszonyokról (MAGÓCS 1979), a madarokról (SZVEZSÉNYI 1979) a rovar faunáról (KONTSCHÁN 1998, KUTASI 2000, KUTASI SZÉL 2000) és néhány adattal rendelkezünk a felemás lábú rák faunáról is (KONTSCHÁN 2000). A vizsgálatok során a célunk a magasabbrendű rákfauna megismerése volt.

Anyag és módszer

A három csoportnál különböző módszereket alkalmaztunk. A vízi életmódú rákokat vízi-hálóval, a szárazföldi ászkákat és a tízlábú rákokat egyeléses módszerrel gyűjtöttük. A begyűjtött egyedeket 75%-os izopropil-alkoholban konzerváltuk, majd CĀRĀUSU et al. (1955), GRUNER (1966) és WĀCHTLER (1937) munkái alapján határoztuk meg.

A mintavételi területek

A mintákat patakokból (1.térkép), a három tóból, a patak parti égeresből, cseres-tölgyes erdőből és sünantrop élőhelyekről (Majki Műemlékegyüttes, illetve az egykor kőfal) vettük. A tavak mesterséges kialakítású medencék, melyeket a Majki-patak táplál. Az átlagos mélységük 1,5-2 m, partszegély tagolt, nádas a tavaknak csak kis részen található. A vizsgált patakok iszapos aljzatú, kis áramlási sebességű, átlagosan 10 cm mély, kis vízfolyások.

1. térkép Majk elhelyezkedése (I, II. és III.: majki tavak, V.: Gesztesi-patak és ezen a patakok kialakult szemiasztatikus tó (IV.), VI.: Pénzes-forrásból eredő patak, VII.: Majki-patak, VIII.: Külső-patak, Orl.: Oroszlány, M.: Műemlékegyüttes, Tb.: Tatabánya, Cs.: Csákvár)

Eredmények

A magasabbrendű rákok közül 17 fajt találtunk meg a területen. Ebből 1 faj tízlábú rák, 3 faj felemáslábú rák, 13 faj az ászkarákok közé tartozik

Fajlista:

Decapoda

Astacus astacus (Linnaeus, 1758): A környéken levő tavakból is ismert (THURÁNSZKY FORRÓ 1987). A III. tóban igen nagy számban megtalálható (1999.X.15., 2000.I.14., 2000.V.14., 2000.V.16.).

Amphipoda

Gammarus roeseli Gervais, 1835: Majkon az összes patakban, illetve a Gesztesi-patak szemiasztatikus tavában is talákoztunk vele, ezeken a helyeken a vízi közösségek domináns tagja. (Gesztesi-patak: 1997.I.29., 1997.V.25., 2000.IV.15., 2000.V.08., 2000.V.14., szemiasztatikus tó: 2000.IV.15., Majki-patak: 1998.IV.02., 2000.IV.15., 2000.XII.13., 2001.II.13., Pénzes-forrásból eredő patak: 1998.II.15., 2000.IV.20., Külső-patak: 1997.I.29., 1997.V.25., 1998.II.15., 1998.III.29., 2000.IV.15.)

Gammarus fossarum Koch, 1853: Ez a faj csak a Majki-patakban fordul elő. Anélkül, hogy a magyarországi *G. pulex* (L.), 1758 előfordulásával kapcsolatos kérdéskörben állást foglalnánk, az áttanulmányozott egyedek - a hímek 2. csápostorának vastagsága és szőrözöttsége, illetve a 3. farokláb exo- és endopoditjának aránya - alapján határozottan kijelenthetjük, hogy a majki egyedek a *G. fossarum* fajhoz tartoznak. (Majki-patak:2000.XII.09., 2001.II.05., 2001.II.13., 2001.II.20., 2001.II.27.)

Synurella ambulans Müller, 1846: Ennek a fajnak majki előfordulásai javarészt már ismertek (KONTSCHÁN 2000). (Majki-patak 2001.II.13., 2001.II.20., a Pénzes-forrásból eredő patakban 2000.IV.20., Gesztesi-patak 2000.V.14., 2001.II.20.)

Isopoda

Asellota

Asellus aquaticus (Linnaeus, 1758): Ez az egész országban elterjedt faj Majkon is nagyon gyakori. (Gesztesi-patak: 1997.VI.26., 2000.IV.15., 2000.V.14., szemiasztatikus tó: 2000.IV.15., Pénzes-forrásból eredő patak:2000.IV.15., Külső-patak: 1997.VI.26., II. és III. tó 2000.V.16.)

Oniscidea

Ligidium hypnorum (Cuvier, 1792): Ezt a nedvesebb élőhelyeket kedvelő fajt, a patak menti égeresekben találtuk meg. (Majki-patak mentén: 2000.X.29., 2000.XI.08., 2000.XI.29., 2000.XII.09., 2001.III.15. 2001.III.24.)

Hyloniscus riparius (Koch, 1838): Ezt a nedves és világos élőhelyeket kedvelő (FLASAROVA 1995) fajt Majkon csak két helyütt gyűjtöttük. (Majki-patak mentén: 2001.III.24., Gesztesi-patak mentén: 2000.X.29., 2000.XI.08.)

Haplophthalmus danicus Budde-Lund, 1880: Ezt a faj csupán egyetlen alkalommal a Gesztesi-patak torkolatától 20 m-re a patak parton találtuk egy korhadó deszka alatt (2000.XI.08.).

Platyarthus hoffmannseggii Brandt, 1833: Myrmekofil faj, amelynek két egyede ismert

Majkról, az I. tó (2001.IV.15.) és a III. tó (2001.III.30.) partjáról a cseres-tölgyesből. Az országból kevés helyről ismert, aminek rejtett életmódja lehet az oka.

Cylisticus convexus De Geer, 1778: Ezt a fajt a kastély közelében találtuk meg (2000.X.29., 2000.XII.02.) és az I. tó partján (2001.IV.15.).

Porcellio spinicornis Say, 1818: Ez a faj nagy számban fordul elő a régi kőkerítés kövei között, illetve a Műemlékegyüttes környezetében (2000.XII.02., 2001.I.06.).

Orthometopon planum Budde-Lund, 1885: Ezt a faj a környező hegységekből, a Gerecséből (LOKSA 1966) illetve a Bakonyból (LOKSA 1961) ismert. (Majki adata: 2000.X.29.)

Protracheoniscus politus (Koch, 1841): Majkon mindenfelé előforduló nagyon gyakori faj. Mind a cseres-tölgyesben, mind a patak parti égerligetben és a szünantróp környezet közvetlen közelében is előfordul. A fajhoz tartozó hazai egyedeket az irodalomban sokáig a *P. amoenus* fajként szerepeltek és a *P. politus* fajt csak az ország nyugati határvidékéről az Északi-középhegységéből és a Tiszántúlról ismerték (FORRÓ FARKAS 1998). Azonban *P. politus* faj nagyon variábilis és a korábban *P. amoenus* fajként ismert egyedek a *P. politus* fajhoz tartoznak (HORNUNG és SCHMALFUSS szóbeli közlése). A Vértes hegységéből déli részéről ismert (LOKSA 1966). (2000. X.29., 2000.XI.08., 2000.XI.11., 2000.XI.29., 2001.II.05., 2001.II.09., 2001.II.05. 2001.III.24., 2001.III.24.)

Trachelipus rathkii Barndt, 1833: Nagyon gyakori, tágtűrűsű faj. Majkon az épületek környékén találoztunk a fajjal (2000.X.29., 2000.XII.02.). A rokon fajt, a *T. nodulosus* (Koch, 1838), Majkon még nem talátoztunk meg, de az Észak-vértesben előfordul (KONTSCHÁN nem publikált adata), így előkerülésére számítani lehet.

Trachelipus ratzeburgii Brandt, 1833: Majkon a cseres-tölgyesben, a Műemlékegyüttes környezetében és a patakparti égeresekben találoztunk a fajjal (2000.X.29., 2000.XI.08., 2000.XI.29., 2001.I.06., 2001.II.03., 2001.III.11., 2001.III.24.).

Porcellium collicola Verhoeff, 1907: Majkon a cseres-tölgyesben, a tóparton és emberi környezetben fordul elő (2001.I.06., 2001.II.09., 2001.III.15.), sok élőhelyen domináns faj a az ászakközösségnek (FARKAS 1998, KONTSCHÁN 2001). Ez a faj is ismert a Vértes déli területeiről (LOKSA 1966).

Armadillidium vulgare Latreille, 1804: Ezt fajt Majkon csak a cseres-tölgyesben talátoztunk (2000.X.29., 2000.XII.02., 2001.IV.15.). A faj a Déli-vértesből ismert (LOKSA 1966).

A fauna értékelése

A Majkon megtalált rák fajok 76,5%-a az Isopoda alrendbe, 17,6%-a az Amphipoda alrendbe és 5,9%-a a Decapoda rendbe tartozik. Az élőhelyi sajátosságokat figyelembe véve elmondhatjuk, hogy a tízlábú rákok közül esetleg az *A. leptodactylus* (Eschscholz, 1823) fajra lehet még számítani, de a Vértes környékéről ez idáig csak az *A. astacus* faj ismert (THURÁNSZKY FORRÓ 1987). A felemáslábú rákok közül egy faj, a *Niphargus valachicus* Dobreanu Manolache, 1933 kerülhet még elő, mely az Észak-vértesből már ismert (KONTSCHÁN 2000). Az ászakák fauna gazdagnak tekinthető, mert egy ilyen közép-európai, ökológiailag heterogén területről átlagosan 2-9 ászakafajra lehet számítani (FARKAS 1998), de mindezek mellett ritkább fajok még kerülhetnek elő.

Ha az élőhely típusokat összehasonlítjuk, a szárazföldi élőhelyek fajszáma megegyezik. A cseres-tölgyesben 6 fajt (*P. hoffmannseggii*, *O. planum*, *P. politus*, *T. ratzeburgii*, *P. collicola*, *A. vulgare*) gyűjtöttünk. A patakparti égeresben szintén 6 fajt (*L. hynorum*, *H. riparius*, *H. danicus*, *P. politus*, *T. ratzeburgii*, *P. collicola*) és az emberi környezetben is 6 fajt (*C. convexus*, *P. spinicornis*, *P. politus*, *T. rathkii*, *T. ratzeburgii*, *P. collicola*) talátoztunk meg. A mindhárom

élőhelyen előforduló *P. politus* és *P. collicola* fajok a Vértesben, és így Majkon is nagyon gyakoriak és a gyűjtések alapján az ászkaközösségek domináns tagjai. A *T. ratzeburgii* faj szünantróp élőhelyen való megjelenésének az oka, az erdei élőhelyek közelsége lehet.

A vízi élőhelyeket vizsgálva, a tavakból 3 faj (*A. astacus*, *G. roeseli*, *A. aquaticus*), míg a patakokból 4 faj (*G. roeseli*, *G. fossarum*, *S. ambulans*, *A. aquaticus*) került elő. A akvatikus közösségek domináns faja a *G. roeseli* faj, minden vízi élőhelyen igen nagy egyedszámban fordul elő. Az *A. astacus* fajt, csak egy mintavételi helyen találtuk meg, de a környékben lakók állítása szerint a Majki-patakban is él, de a patak több szakaszának alapos átvizsgálása során sem talákoztunk ezzel a fajjal.

Irodalom

- CĂRĂUSU, S., DOBREANU, E. MANOLACHE, C. (1955): Amphipoda. in Fauna Republicii Populare Romine Crustacea fasc. 4 Editura – Academiei Republicii Populare Romine Bucuresti
- FARKAS, S. (1998): A Rinya-ártér Isopoda faunája I. Bakháza. – Somogyi Múzeumok Közleményei 13:257-262
- FLASAROVA, M. (1995): Die Isopoden Nordwestböhmens (Crustacea: Isopoda: Asellota et Oniscidea). – Acta Sc. Nat. Brno 29(2-4):1-156
- FORRÓ, L. FARKAS S. (1998): Checklist, preliminary distribution maps, and bibliography of woodlice in Hungary (Isopoda: Oniscidea). – Miscnea zool. hung. 12:21-44
- GRUNER, H.E. (1966): Krebstiere oder Crustacea V. Isopoda 2. Lieferung Die Tierwelt Deutschlands 151-380 – Veb Gustav Fischer Verlag Jena
- KONTSCHÁN, J. (1998): Diurna adatok a Vértesből (a Magyar Rovartani Társaság pályázata) pp. 10 (kézirat)
- KONTSCHÁN, J. (2000): A *Synurella ambulans* Müll. (Amphipoda, Crustacea) társulása más magasabbrendű rákfajokkal a Vértes-hegységben – Acta Biol. Oecol. Hung. 11(1):249
- KONTSCHÁN, J. (2001): Két bakonyi telepített fenyves ászka együtteseinek (Crustacea: Isopoda: Oniscidea) összehasonlító vizsgálata (1997-1998) – Folia Musei Historico-Naturalis Bakonyiensis (in press)
- KUTASI, CS. (2000): Védett bogarak a Vértes-hegységből és környékéről – LIMES Természetvédelmi Különszám (in press)
- KUTASI, CS. SZÉL GY. (2000): A vértesi Majkpuszta környékének futóbogarai (Coleoptera: Carabidae) – Folia ent. Hung. 61:282-295
- LOKSA, I. (1961): Qualitative Untersuchungen streuschichtbewohnender Arthropoden Bevölkerungen in einigen ungarischen Waldbeständen – Annl. univ. sci. Budapest, Sect. Biol. 4:99-112
- LOKSA, I. (1966): Die bodenzoozoologischen Verhältnisse der Flaumeichen-Buschwälder Südostmitteleuropas – Akadémiai Kiadó, Budapest pp. 437
- MAGÓCS, G. (1979): A majki kastélypark fái és bokrai A tatai Herman Ottó Kör munkái 6:33-34
- SZVEZSÉNYI, L. (1979): Madártani megfigyeléseim a Bug-ér mentén – A tatai Herman Ottó Kör munkái 6:23-32
- THURÁNSZKY, M. FORRÓ L. (1987): Data on the distribution of freshwater crayfish (Decapoda: Astacidae) in Hungary in the late 1950s – Miscnea zool. hung. 4:65-69
- WÄCHTLER, W. (1937): Krebstiere Isopoda die Tierwelt Mitteleuropas 227-317 Verlag – von Quelle Meyer Leipzig

KONTSCHÁN Jenő
MTM Állattára

H-1088 BUDAPEST,
Baross u. 13.